

Луцький район
Луцька міська територіальна громада

Департамент освіти Луцької міської ради
Центр професійного розвитку
педагогічних працівників Луцької міської ради

Комунальний заклад загальної середньої освіти
«Луцька гімназія №20 Луцької міської ради»

Різдвяні звичаї волинян як інструмент формування національної ідентичності підлітків

Методичні рекомендації

Лебедюк Оксана Анатоліївна

Луцьк – 2025

Лебедюк О.А. *Методичні рекомендації. Різдвяні звичаї волинян як інструмент формування національної ідентичності підлітків: методичні рекомендації* / О.А.Лебедюк. – Луцьк, 2025. – 75с.

Автор-укладач: *Оксана Анатоліївна Лебедюк* – учитель української мови і літератури КЗЗСО «Луцька гімназія №20 Луцької міської ради»

Рецензенти:

Іванашко Оксана Євгенівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Томчик Людмила Євгенівна – заступник директора з виховної роботи, учитель історії, учитель-методист КЗЗСО «Луцька гімназія №20 Луцької міської ради»

У методичних рекомендаціях представлено теоретичні відомості щодо шляхів формування національної ідентичності в освітньому процесі, розкрито основні аспекти впливу традиційного різдвяного обрядового комплексу на виховання молодого покоління. Описано унікальні особливості волинських звичаїв, їхній зміст, символіку та культурну цінність. Підкреслено, що різдвяні звичаї є важливим інструментом у формуванні національної ідентичності, адже вони сприяють розвитку патріотичних почуттів, духовного збагачення та морального становлення підлітків.

Рекомендовано для використання в освітньому процесі на годинах спілкування, родинних святах, уроках літератури рідного краю та історії при вивченні теми «Наш край», на гуртках з народознавства, на історико - краєзнавчих та літературознавчих турнірах, для поповнення історичного кабінету та кабінету народознавства. Досвід буде корисний вчителям, студентам, батькам, керівникам фольклорних гуртків.

Розглянуто і схвалено на засіданні методичної ради комунального закладу «Луцька гімназія №20 Луцької міської ради Волинської області» (протокол №3 від 30.12.2024 року)

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Формування національної ідентичності в освітньому процесі	8
1.1. Шляхи формування національної ідентичності.....	8
1.2. Українські письменники як носії давніх українських традицій та звичаїв	15
Розділ 2. Традиції різдвяних свят волинян як один із засобів збереження національної ідентичності	22
2.1. Уявлення наших предків, які передували християнським різдвяним святкам	22
2.2. Традиції Святвечора у волинських родинах	29
2.3. Підготовка до святкування Щедрого вечора на Волині	37
2.4. Обряди і звичаї волинян на свято Меланки	40
Висновки.....	47
Додатки	50
Додаток 1. Народні прикмети в ніч перед Новим роком	
Додаток 2. Колядки записані на Волині	
Додаток 3. Щедрівки записані на Волині	
Додаток 4. Конспект уроку на тему «Твір — опис процесу праці за власними спостереженнями в художньому стилі»	
Додаток 5. Тестування з теми «Календарно-обрядові пісні» (6клас)	
Список використаних джерел	73

Вступ

І як би не змінювався світ,
куди б не закинула тебе доля,
завжди зберігай у серці ті
духовні скарби, які дісталися тобі
у спадок від попередніх поколінь.

А. Сокіл

Людство не стоїть на місці – воно постійно змінюється, розвивається і вдосконалюється. Кожен новий день приносить можливості, які допомагають нам рости та досягати нових вершин, створює нові технології, які змінюють наше життя на краще, роблячи його простішим, зручнішим і ефективнішим. Іноді виникає побоювання, що нові надбання науки і техніки, культурні та політичні процеси можуть остаточно відокремити наш час від минулих століть, поховати те, що було, під попелом літ. Однак український народ має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями: мови, пісні, легенд та переказів, свят та традиції, становлення яких відбувалося впродовж багатьох століть, які були вагомою частиною повсякденного життя й стали засобом збереження української ідентичності, відтак мають велике значення для утвердження національної самосвідомості українців. Вони відображають не тільки етнічну своєрідність, але й естетику, моральні цінності, ментальність, історію.

Традиції – це те, що передається із покоління в покоління як загальнообов’язкове, загальноприйняте, перевірене минулим досвідом, необхідне для існування будь-якого колективу чи держави. Мета традицій полягає в тому, щоб закріпити та відтворити в нових поколіннях усталений спосіб життя, поведінку, мислення. Усі традиції реалізуються через свята, звичаї та обряди.

У нерозривній єдності з традиціями перебувають народні звичаї. Слово «звичай» походить від дієслова «звикнути», тобто привикнути, привчитися до чогось, узяти щось за звичку. Відтак звичай – це те, що стало звичним, засвоєним, що кріпко укорінилося в життя, це постійні дії, які відтворюються тривалий час, усталений щоденний спосіб поведінки, який склався історично.

Кожна нація, народ, навіть соціальна група має свої звичаї, що виробилися впродовж багатьох століть і освячені віками. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя, які закладені в звичаях, адже звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це втілені в рух і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру народу, це неписані закони, якими люди керувались щоденно. Соціальна роль звичаю та сама, що й традиції, це – засіб збереження та передачі досвіду, регламентації й контролю поведінки індивідів, зміцнення їх зв’язку із тією нацією, суспільством, до якої вони належать.

Обряд – це послідовна сукупність індивідуальних або колективних дій, що супроводжують важливі події життя й діяльності людей, мають символічне або ритуальне значення. Український термін «обряд» походить від слова «рядити», що значить приводити до належного вигляду, упорядковувати, прикрашати, зробити привабливим і красивим. Обряд – узвичаєне, обов’язкове символічне дійство, яке приурочене до відзначення найважливіших подій у житті певного колективу, родини чи навіть однієї особи. Усі обряди супроводжувались піснями, що були важливим засобом естетичного виховання дитини, привчання її до рідної мови.

Звичайі невіддільні від обрядів. Наприклад, колядування, щедрування, засівання, посипання належать до єдиного новорічного обрядового комплексу і розглядаються як його структурні елементи.

Наші предки завжди були спостережливими й мудrimi. Той досвід, який здобували протягом століть, вони передавали наступним поколінням у формах загадок, легенд, казок, прислів’їв і приказок та різноманітних обрядів. Для кожного українця це великий скарб, який необхідно не лише зберегти, а й передати нащадкам.

Як і рідна мова, звичайі об’єднують людей в одне ціле. Того, хто забуває звичайі, карають Бог і люди, а, за українським повір’ям, у батьків, що не дотримуються звичайів, народжуються діти, які стають вовкулаками.

Звичаї й традиції, що передалися нам у спадщину від пращурів, не втрачають своєї актуальності та значення й сьогодні. Вони є найдорожчою скарбницею духовної культури українського народу, тому що наповнені кращими зразками народної творчості – легендами, переказами, обрядовими піснями, віршами. Нині ми маємо гостру необхідність у посиленні уваги до духовної сфери життя людини, яка стала у сучасному соціумі невід'ємною складовою суспільного життя людства. Значна частина населення України багато знає про родинні традиції та сімейне дозвілля українців у минулому. Молодь зазвичай із задоволенням вивчає й шанує ці традиції, зберігаючи духовну спадкоємність разом з їх предками. Адже пам'ять про своїх прадідів та їх традиції - не данина моді й не дрібна забаганка. Це природна потреба триматися свого родоводу, оберігаючи звичаї, традиції і обряди свого народу та передавати їх як нетлінний спадок майбутнім поколінням.

Розділ 1

Формування національної ідентичності у процесі виховної роботи

1.1. Шляхи формування національної ідентичності школярів

На сьогодні одним з ключових процесів у суспільстві та системі освіти є процес становлення Нової української школи, яка має сприяти формуванню компетентностей, ціннісних ставлень і суджень учнів, необхідних для їх успішної самореалізації. Виховний процес, як наголошується в Концепції Нової української школи, має стати невід’ємною складовою всього освітнього процесу, проходячи наскрізно як через навчальні предмети, так і систему позакласної, позашкільної роботи. Головна функція виховної роботи в школі – сприяти реалізації мети виховання, змісту виховного процесу та оволодінню учнями певними знаннями, уміннями та навичками.

У своїй позакласній та позашкільній роботі кожен учитель ставить мету закріпити, збагатити та поглибити знання, набуті у процесі навчання, навчити застосовувати їх на практиці; розширювати загальноосвітній кругозір учнів та учениць, формувати в них науковий світогляд, виробити вміння й навички самоосвіти; формувати інтерес до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявляти й розвивати індивідуальні творчі здібності та нахили; організовувати дозвілля школярів, культурний відпочинок та розумні розваги; поширювати виховний вплив на учнів у різних напрямках виховання.

У концепції НУШ чітко вказано, що вона має плекати українську ідентичність, проте як саме ми маємо розуміти це поняття?

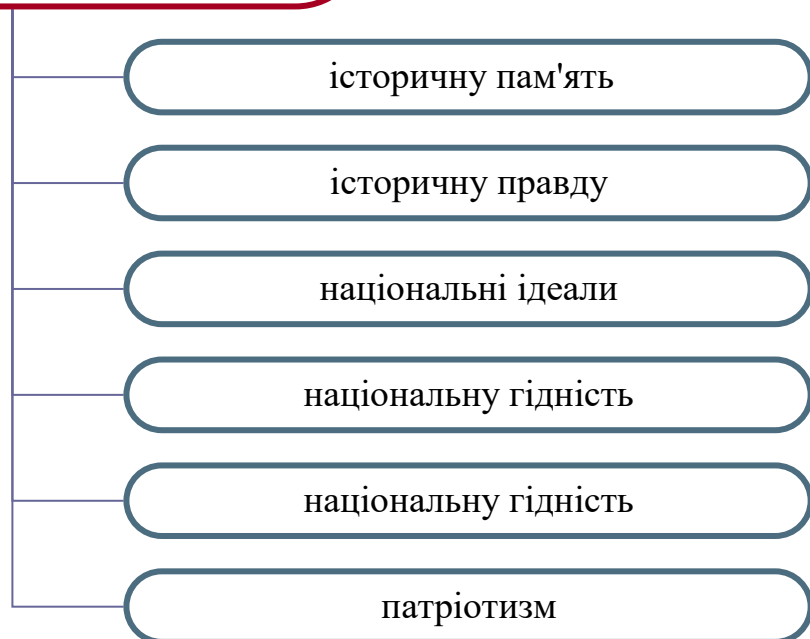
Пошук і збереження власної автентичності є актуальним не лише для України, а й для будь-якої нації та країни. Питання про становлення особистості, її ціннісну сферу, навички та ставлення до свого власного життя є надзвичайно важливим. У цьому плані національно-культурна ідентичність є певною призмою, через яку проглядається чимало аспектів сучасного українського життя разом з проблеми нації й національного самовизначення.

Національна ідентичність (слово пішло від пізньолатинського *identitas* («однаковість») або ж від *idem* («однаковий») – це ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей.

Українська ідентичність, українство — історично сформована адаптивно-еволюційна система, що являє собою систему ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів. Це нематеріальна складова, яка пов'язує нас разом, виховуючи почуття приналежності, гордості та єдності.

Концепція НУШ передбачає формування випускників-патріотів, і саме тема патріотизму безпосередньо пов'язана з українською ідентичністю.

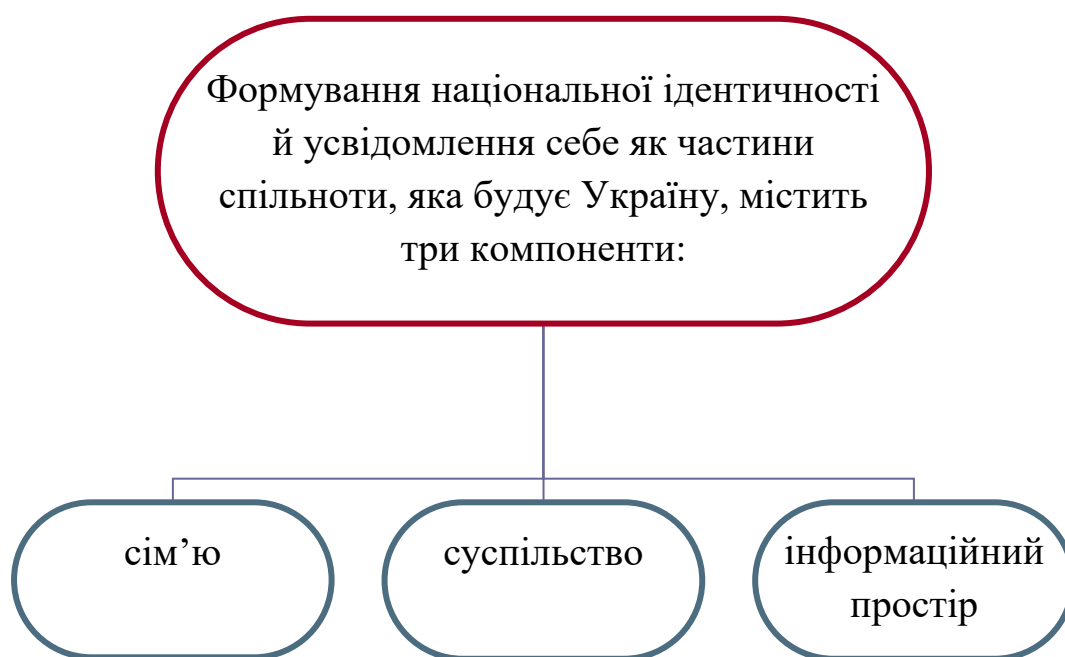
**Формування національно-культурної
ідентичності спирається на**

З огляду на російську агресію формування національно-культурної ідентичності у школярів є проблемою державної ваги й національної безпеки. Перед учителем стоїть завдання виховати особистість, яка б савіддано любила свою Батьківщину, свій народ; з повагою ставилась до державних символів; знала б історію України й постійно поглиблювала свої знання, цікавилася б традиціями, звичаями наших предків; вчилася оволодівати основами наук; удосконалювала свої вміння, формувала позитивні риси, вміла безкорисливо творила добро заради добра; шанобливо і з любов'ю ставилася до батьків; захищала природу, турбувалася про довкілля.

Важливим і цікавим аспектом у роботі з класом є знайомство із народними святами та пов'язаними з ними традиціями.

Наприклад, години спілкування на такі теми: «Не цураймось, призаваймось, бо багато нас є...», «Обереги рідної землі»; засідання круглого столу: «Різдвяні традиції моєї родини», «Від матері – до доні, від батька і до сина»; майстер-класи: «Українська писанка: традиція і мистецтво», «Квітка добра й толерантності»; родинні свята: «Диво рушникове», «Йде Святий Миколай, ти добром його стрічай» тощо. Діти мають стати активними учасниками не тільки проведення, а і підготовки цих заходів. Вони можуть створити родовідні дерева, провести пошукову роботу щодо історії власних родин; виготовити малюнки і аплікації, лепбуки, проєкти (індивідуальні і групові); творчі звіти. Учні можуть провести пошуково-дослідницьку роботу щодо збору фольклору рідного краю (звичаїв, обрядів, легенд, переказів, пісень), дослідити історію вулиць і їхніх назв, попрацювати із топонімами свого регіону. Доцільно запропонувати учням створити власні колядки, щедрівки, пісні, вірші про рідний край, своє місто чи село.

Окрім того, зараз на нашу національну ідентичність, на жаль, великий вплив має культура споживання, яка суттєво відрізняється від цінностей національної ідентичності й національного виховання. Оскільки вона може розвивати такі негативні риси як егоїстичність, індивідуалізм, формування поглядів на себе як на найвищу цінність.

Національна ідентичність насамперед повинна формуватися у сім'ї. Хоча цьому є певні ризики, адже, щоб передавати дітям конкретні цінності, усвідомлення того, що значить бути українцем чи українкою, передусім батькам необхідно пройти шлях самоідентифікації та виховати в собі любов до рідної землі.

Відтак в дитина, яка прийшла до школи, уже сформовані деякі уявлення про національну ідентичність, які вона отримала в сім'ї та в інформаційному просторі.

Національно-культурна ідентичність підлітка, як і дорослої людини, виявляється у суб'єктивному усвідомленні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної я-концепції, яка виявляється у національній гідності, власній самоповазі, умінні користуватися своїми правами й свободами, відповідальності, чесності, поваги до України та твердому бажанні пов'язати свою долю з рідною землею.

Формування національно-культурної ідентичності підлітка проходить декілька етапів. На першому етапі відбувається

ідентифікація, в основі якої розмежування «ми – вони». На другому етапі формування національно-культурної ідентичності формуються уявлення про відмінні якості своєї національної культури та усвідомлюються її основні характеристики. Третій етап формування національно-культурної ідентичності з формуванням національної свідомості та самосвідомості, національної гідності та повагою до інших етносів і культур, готовністю до діалогічної взаємодії. Національно-культурна ідентичність є основою націєтворення і суспільного життя будь-якої держави. Для підлітків пріоритетним є самовизначення, де національно-культурна ідентичність опирається на «коріння» родини, країни, народу та зв'язок з історичним минулим, знанням міфів, легенд, святинь, звичаїв та традицій, використанням української мови, поваги до українських символів.

Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю осягнення та засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій. Водночас формування національно-культурної ідентичності повинне відбуватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами й народами, які проживають на території України, і спрямовуватися на об'єднання української нації, створення усіх необхідних умов для їх розвитку.

Наша українська ідентичність є унікальною. Приймавши її, ми зможемо не тільки перемогти ворога, а й розбудувати нашу державу для сучасників та для майбутніх поколінь.

Українська національна ідентичність має згуртовувати людей. Однак, щоб цього досягнути, необхідно докладати неабияких зусиль. Якщо ми позиціонуємо себе як патріотів, то для рідної незалежної держави зобов'язані здійснювати такі кроки, які посилюватимуть її авторитет, зміцнюватимуть і робитимуть її сильнішою, зокрема і в надважливому протистоянні з російським ворогом.

1.2. Українські письменники як носії давніх українських традицій та звичаїв

Історія є безсумнівним інструментом для формування національної ідентичності. Однак з дітьми необхідно говорити не лише про унікальність явищ, процесів, та подій української історії. Не меншу роль у формуванні національної ідентичності відіграє і література.

Українські письменники ніколи не стояли осторонь звичаїв та традицій свого народу й передавали їх із покоління в покоління. Одним із особливих свят, наповнених особливою магічною атмосферою, у їхніх родинх було Різдво.

Святвечір напередодні Різдва, як і саме Різдво у родині Івана Франка був одним з найвеличніших та шанованих свят – як і в народному календарі кожного українця. У ці казково-магічні зимові дні завжди збиралася разом уся сім'я. Така традиція існувала з правіку... Так завжди було в батьківській родині коваля Якова, так стало і в родині Івана Франка.

У праці «Людові вірування на Підгір'ї» (1898) Іван Франко подав так описував Святвечір:

«На Св[ятий] вечір ідуть старші з роботи аж тоді, як перші зорі зазоріють. Господар несе до хати вівсяний сніп і, ставши на порозі, говорить: «Дай Боже на щісте, на здоров'є з святим Рождеством!» «За ним іде хтось другий і несе в вереті соломку. Господар ставить сніп у куті за столом під образами, а той другий кидає соломку на землю. На соломку кидаються діти, розкидають і

розстелюють її по хаті і, лазячи по ній на руках і ногах, кричать: ко-ко-ко! ге-ге-ге! ква-ква-ква! кві-кві-кві! І т.д., наслідуючи голоси всякої домашньої звірини; се на те, щоб увесь рік худоба так велася і ховалася на господарстві.

Перед вечерею господар виймає із снопа, що на покуті, два стебла, робить із них хрестики і настромляє їх за рамки в вікні, так щоби хрестики стояли мов приліплені на шибках; се на те, щоби нечиста сила вночі не сміла заглядати до хати.

Сеї ночі світиться в хаті всю ніч, і годиться, щоби хтось усю ніч не спав; якби всі послули, то могло би «нечисте» дістатися до хати, і тоді цілий рік у хаті були би хвороби та нещастя. В тій цілі, щоб не допустити до хати нечистого сеї ночі, господар перед вечерею зарубує сокиру в горішній одвірок над хатніми дверми; ся сокира стоїть так аж до Нового року.

Перед вечерею господиня накладає в черепок вугля, кидає в нього «сафатини» (*assa foetida*), купленої перед тим у місті, і йде з тим до стайні та кадить коло коров, щоби чарівниця не мала приступу.

Перед вечерею, коли вже наставлять на стіл страву, господиня кличе насамперед:

– Птице, ирице, ходи до нас вечерю їсти! Л як не прийдеш тепер, то щоби-сь і весь рік не приходила.

Заким сядуть за стіл, усі миються і надівають чисте шмаття. Господар набирає до черепка горючого вугля, насипає до нього ялівцю і ставить під стіл.

На першу страву дають капусту, далі йдуть пироги, голубці, риба (коли є), сушені яблука або сливки, а наостатку кутя. Заким зачнуть їсти кутю, господар набирає ложку і кидає під стелю, щоби Бог дав урожай. Коли досить пшеничних зерен причепиться до стелі, то се знак, що сього року збіжжя зародить; коли ж зерна повідскакують, а лишиться тільки мак, то з сього ворожать, що буде рік добрий на пчоли. Часом буває так, що й мак повідскакує (коли в ньому мало меду), то се зла ворожба.

По вечері пастух (той член сім'ї, що літом пасе худобу) крутить перевесло з сіна, котрим накритий стіл, збирає всі ложки (немиті), перев'язує тим перевеслом і застромлює за сніп на покуті, – се на те, щоб йому вліті худоба не розбігалася і не губилася. Хто на Різдво скорше з'їсть вечерю і запрячеться, той скоро збіжжя збере з поля».

До вечері на Святвечір Франкі за прадавнім звичаєм намагались готувати 12 пісних страв, але сім'я була не завжди мала кошти, тому виходило по-різному. Однак незмінно головною стравою на столі завжди була кутя, а напоєм – узвар. Також Ольга Франко старалася приготувати багато пиріжків, якими пізніше пригощала колядників.

Франкознавиця Наталії Тихолоз висловлює таке припущення: «Ймовірно мак до куті тер сам газда — Іван Франко. Також є свідчення дітей, що на зиму батько купував пів мішка чорносливу і його також могли додавати в кутю. Поки на кухні готували 12 страв, серед яких був борщ з вушками на рибі, у салоні (ще цю

кімнату діти називали Сибіром через те, що вона була найхолодніша) вже стояла ялинка й дідух. За вечерею користувались столовим сріблом. Головними стравами святкового вечірнього столу завжди мала бути кутя й узвар. Решта страв могли варіюватися. Це були й голубці, і пироги, і вареники, і пампушки, якими дуже часто Ольга Франко потім частувала колядників, які приходили до цього дому й напікала їх дуже багато, ще могла бути капуста, колючаний горох і навіть серед святовечірніх страв були грушки і сливки. Також напередодні свят виконували улюблену коляду Івана Франка "Бог предвічний" та виносили дідух і шопку».

У родині Косачів Різдво також було дуже шанованим. Тут завжди дотримувалися українських традицій святкування, на жаль, сама Леся Українка не завжди мала можливість бути вдома на Різдво, коли збиралась уся родина. Через хворобу зимою вона часто виїжджала в теплі країни. Але коли все ж поетесі вдавалося залишитися в Колодяжному на Волині, де минули її дитячі та юнацькі роки, то вона ставала чи не найголовнішою організаторкою всіх різдвяних дійств, їх сценаристкою та режисеркою. Адже на Різдво в родині часто ставили вистави, або ж «живі картини», як їх називала поетеса. Участь у них брала вся молодь і діти. Леся була душею цієї імпрези. Вона була не тільки головною режисеркою, а під її керівництвом шилися всі костюми, робилися перуки, а багато робила поетеса власноручно.

Наймолодша рідна сестра Лесі Українки – Ізидора Косач-Борисова ділиться такими спогадами про різдвяні традиції своєї

родини : «У нашій рідній хаті завжди дотримувалися українських традицій зі святкування Різдва Христового. Леся і всі ми любили наші звичаї, тільки Лесі рідко траплялося саме на Різдво бути дома (в Колодяжному чи в Києві), де на свята щороку збиралася наша родина, бо на зиму Леся змушена була виїжджати десь у теплі країни. Та перебуваючи на чужині, вона думкою линула до рідного краю з його прадавніми звичаями.

2І досі зберігся Лесин лист до мами з Кавказу, в якому пише Леся, як їй сумно, що ані колядок, ані щедрівок вона не почула там, і Святвечір не мав там тієї, такої милої нам усім урочистості.

На Волині (Колодяжне) до нас приходили і колядувати, й щедрувати, а також на Новий рік діти ще й посівали зерном. Деякі гуртки з вертепом приходили. Цікаво, що все те дійство з вертепом збереглося таке, як в давні часи, як ото бурсаки ходили з вертепом. Деякі колядники тільки зі зіззодою, а то й без зіззоди. Приходили на Різдво й з «Козою», і то нам усім (а зокрема дітям) було так весело дивитися, як «Коза» (хлопчик у вивернутому хутром наверх кожусі) різні штуки показує, а поводитир кози співає:

Го-го-го коза,

Го-го сірая!

Де коза ногою,

Там жито копою.

Де коза рогом,

Там жито стогом!

Де коза не буває,

Там жито вилягає...

«Далі вже не пам'ятаю слів. А тоді поводитир поздоровляв нас з святами, бажав здоров'я і всякого гаразду, а ми обдаровували їх ласощами (горіхами, медівниками, яблуками, цукерками) й також здоровили колядників з святами та дякували, що до нас завітали.

У Святвечір на вечерю у нас варилися традиційні страви: пісний борщ з грибками та рибою, пиріжки печені з капустою, з рисом і рибою. Вареників у нас не було звичаю цього вечора варити, то вже звичай цей я пізнала пізніше на Поділлі, коли з чоловіком своїм проводила там Різдво (мій чоловік з Вінничини). Також обов'язково варили кутю й узвар з різної сушені. Кутю варили з пшениці, а не з ячменю, як то де в кого варять. До куті давали розтертого маку з медом. Кутю хресники носили до хресних батьків, наприклад, до нас син Миколи Лисенка Остап приносив кутю нашій мамі, що була йому хресна мама, а наш Микола (брат мій) носив до Лисенка, бо був хресником Миколи Лисенка. Теж приємний звичай! Прийде дитина, подасть маленький полив'яний горщикок куті, а його хресний батько чи мати обдаровують чимось.

Оце декілька слів про те, які в нас були різдвяні звичаї».

Сім'я завжди щиро раділа колядникам та пригощала їх різними ласощами: медівниками, цукерками, горіхами, яблуками.

Та й самі члени родині Косачів любили разом колядувати та щедрувати. Тексти різдвяних пісень записували, вивчали,

передавали майбутнім поколінням. Вражена атмосферою Різдва Леся Українка написала образок «Святий вечір».

У радянські часи Різдво, як і святкування інших релігійних свят, було під забороною. Узимку існувало єдине свято для всіх – Новий рік. А про Різдво радянська влада забороняла й згадувати. Більше того, ввечері на вулицях з'являлися уповноважені КДБ особи, які здійснювали патрулювання вулиць, виловлювали й занотовували імена колядників і щедрувальників. Якщо це були дорослі, то на роботі їм могли виписати догану, а якщо діти брали участь у різдвяному вертепі, то їх сварили на шкільних лінійках.

Однак незважаючи на ці заборони письменники-шістдесятники все ж таки намагалися дотримуватися українських звичаїв та традицій. Щоправда, колядували вони не 7 січня (а саме цього числа впродовж останнього століття святкували Різдво українці), а змістили це дійство на ніч 31 грудня, коли в СРСР починали святкування Нового року.

Серед колядників можна було зустріти й Василя Стуса, і В'ячеслава Чорновола, й Аллу Горську, а також багатьох інших учасників Клубу творчої молоді. Ці колядники співали осучаснені колядки та щедрівки на вулицях, у тролейбусах та трамваях, у метро. Тоді, звісно ж, у заборонялися будь-які обряди та навіть згадування про народження Ісуса Христа, тож дисиденти співали: «Новий рік народився». Так само колядували й у Львові, де у різдвяних дійствах брали участь подружжя Ігор та Ірина Калинці, Стефанія Шабатура та інші їхні однодумці та друзі.

Останні колядування відбулися в ніч на 1972 рік, а вже 12 січня в Києві та Львові заарештували дев'ятнадцять учасників різдвяної коляди. День, коли радянська влада розпочала виловлювати людей з активною громадянською позицією, назвали Арештованою колядою. Хоча сама коляда була лише додатковим приводом до таких дій влади.

Тоді до в'язниці запроторили Василя Стуса, Івана Світличного, Євгена Сверстюка, Леоніда Плюща, В'ячеслав Чорновола, Івана Геля, Стефанію Шабатуру, Ірину Калинець, та багатьох інших учасників українського руху опору. Після цієї події на тривалий час було припинено будь-які публічні різдвяні святкування.

Розділ 2

Традиції різдвяних свят волинян як один із засобів збереження національної ідентичності

2.1. Уявлення наших предків, які передували християнським різдвяним святкам

Найдавніші вірування нашого народу пов'язані з природою. Людина не лише відчувала себе частиною природи, але й вірила в те, що все навкруги – земля, вода, сонце, зорі і навіть каміння, – народжується й помирає, бачить, відчуває, має бажання й потреби, здійснює свою волю. Тому людина намагалася налагодити стосунки з природою, задобрити її, домовитися з нею, щоб направити дії природи собі на користь. Це було необхідним повсякчас і в повсякденному житті, і в господарській діяльності.

Наші предки були переконані, що все, що є в природі, схоже на людину і діє, як людина, однак наділене значно більшою силою, яка може чи то добре, чи погано впливати на життя людини, тому необхідно навчитися правильно поводитися в цьому загадковому й таємничому світі.

Дохристиянські звичаї гармонійно переплелися з релігійними, утворивши обряди, які ми маємо нині: колись Різдво припадало на свято зимового повороту сонця, вісника врожаю та щастя, про що й співається у колядках. У них переплелися мотиви хліборобські, військові, казково-фантастичні, весільні та біблійно-релігійні. Різдво Христове і Різдво Всесвіту - одне свято, про що свідчать відповідні обряди й вірування, які пояснюються як астральним

язичництвом наших предків, так і церквою. Наприклад, 12 страв на Святий Вечір символізують 12 знаків зодіака, що в свою чергу відображають 12 епох творення Всесвіту, а з погляду християнства - 12 апостолів, що супроводжували Ісуса Христа.

Зимові обряди поєднані також з міфами про народження всесвіту, тому найголовнішим взимку є Різдвяний цикл свят (від Святвечора до Водохреща), пов'язаний із відродженням нового сонця. У ньому найбільше обрядодій, якими намагалися забезпечити здоров'я, щастя, достаток. У цей час українці колядували – співали ритуальних пісень, якими сповіщали про народження світу (у християнських колядках – про народження Христа), та щедрували – бажали господарям осель та їхнім домочадцям багатого життя та щедрого врожаю.

Багато обрядів було спрямовано на вшанування роду. У деяких регіонах України на Святвечір дітей виряджали до родичів і близьких з кутею й іншими дарунками, також був звичай поминати душі померлих.

Напередодні Нового року – свято Щедрого вечора. За церковним календарем в цей день ушановують преподобну Меланію. У народній традиції об'єдналися обидва ці свята, і тепер маємо Щедрий вечір або свято Меланки. Це свято пов'язане з давно минулим етапом розвитку людської цивілізації, з культом Місяця. Власне, це свято народження Місяця, який мав назву Уаціля, що пізніше перейшла в сучасну – Василя. Беззаперечною вказівкою на зв'язок із космогонічними уявленнями давніх українців є ліплення

пирогів, обрядової щедровечірньої страви. Слово «пиріг» у доіндоєвропейській мові означало «хліб Місяця». Також на це вказують і щедрівки, у яких прославляється господар, господиня, їхня родина й усі статки, які вони надбали. Саме від місяця, на думку наших предків, залежала родючість хлібів і худоби, бо він керує небесною й земною водою

Досьогодні збереглися звичаї, які містять елементи магічних вірувань давніх слов'ян. Вважається, як почнеш рік, так він і минатиме. Тому до зустрічі Нового року завжди намагалися придбати якомога більше різноманітних продуктів, щоб святковий стіл був особливо багатим і щедрим. Українці й донині переддень Нового року й називають Щедрим вечором, вітальників, що ходять з поздоровленнями, — щедрувальниками, а віншувальні пісні, які виконуються в цей вечір, — щедрівками. До свята усі готувалися ще завчасно. Господар оглядав все обійстя, ретельно прибирав його, вичищав і щедро годував усіх домашніх тварин та птицю, а господиня поралася на кухні, готуючи все необхідне для Щедрої вечері. Святковими були не лише страви, але й одяг для усіх членів родини. Люди вірили, що цього вечора з неба сходить Щедрий бог, оглядає, чи все гаразд у господарстві й входить до хати. Там його зустрічають духи предків та дух-Ладо, які вже з Святого вечора перебувають в оселі (в Рай-Дідухові, сіні та соломі). Уся домашня живність в цю пору має здатність розмовляти і, побачивши Щедрого бога, може розповісти йому про те, як господар її утримує та годує. Тоді як Святвечір був дякою за минулорічний урожай, то

13 січня, встелена збіжжям та сіном долівка, мала символізувати Щедрому богові багаті хлібні ниви та луки, які від нього очікуватимуть в Новому році. 13 січня також називали Меланки або Маланки (за християнським календарем Меланії - знатної римлянки V ст., яка будувала церкви, згодом стала черницею й молитвами творила чудеса). Етнологи стверджують, що Маланка – одне з найбільш давніх українських свят, яке має глибоке прадавнє коріння та супроводжувалося різноманітними цікавими театралізованими сценами.

На Маланки, напередодні Нового року, розпочинались символічні дійства з водою, провіщення майбутніх космічних подій – народження богині води Дани, воду мають сотворити Зоря і Місяць. Засівання вранці після свята Щедрого вечора – жертвний обряд на честь богині води Дани. Цей обряд імітує оранку та засівання ниви. Гра у весільні пари (Маланка та Василь) теж є глибоко символічною і також пов'язана з космологічними міфами та уявленнями. Також з давніх часів до нас дійшов і обряд водіння кози – стародавнього тотему наших пращурів. Зміст цього дійства – символічна розповідь про язичницький обряд. Збирається ватага парубків, яка символізує процесію жерців, один із парубків одягає вивернутий кожух, на голову чіпляє роги і грає козу. Це старовинний обряд починався відразу тільки-но ватага переступала поріг дому. Під супровід відомого «Ого-го, коза, ого-го сіра» розігруються сцени зі смертю кози, спробами її оживлення і, нарешті, воскресінням. Етнологи розповідають, що коза була

атрибутом бога Перуна, у зображеннях Перун малювався із козячими рогами, що залишилися символом святості. Також з прадавньої доби зберігся звичай колоти кабана або принаймні порося на Щедрий вечір. Кабан був жертвовною твариною і присвячувався світлу. Отже, підсумовуючи залишки давньої віри в новорічних образах, доходимо висновку, що донині маємо збережені звичаї багатьох племен, які свого часу утворили етнічну єдність – український народ: традиція ходіння з плугом – органічно перетворена і розвинена теорія народження життя від води і вогню в символічне розуміння народження життя від світла у вигляді плуга і зораного поля; традиційне дійство з козою – залишок культу тварини (тотемізму), прославлення господаря дому в щедрівках і колядках присвячено народженню Місяця, а традиційні обливання водою напередодні Нового року (Маланки) пов'язані з культом води і є своєрідним містком до наступного свята Водохреща. Багато обрядів побутують і донині у святкуванні Щедрого вечора.

Звичаї українського народу пов'язані з традиційним світоглядом, який складався протягом багатьох століть і зберіг ознаки дохристиянських вірувань. Зі зміною умов життя змінювалися й традиції святкування, відбувалася постійна трансформація обрядових дійств, деякі їхні елементи зникали, замінювалися іншими, але основний зміст та сакральний сенс збігалися.

Дохристиянські звичаї гармонійно переплелися з релігійними, утворивши обряди, які ми маємо на сьогодні. Християнська

культура наповнила, розширила і певним чином збагатила давні традиції новим духовним змістом, християнськими ідеалами і цінностями життя, шляху до Істини, ідеями правди, Божественної Любові, всепрощення, щедрості, гостинності й удосконалення. Двовір'я настільки увійшло в духовний світ і ментальність українського народу, дохристиянська й християнська культура настільки переплелись в народній і мовленнєвій традиції, що є сенс говорити про певний дуалізм духовної культури українців.

2.2. Традиції Святвечора у волинських родинах

Традиції святкування, народні звичаї та обряди – один із засобів збереження національної ідентичності, а також можливість відчувати зв'язок із родом та своїми далекими предками. Це важливо не лише, коли ти перебуваєш в Україні, а загострюється ще й тоді, коли вимушено переїздиш за кордон або ж опинився в тимчасовій окупації.

Зараз українці відкидають шаблони зимових свят, нав'язані нам радянським союзом, та все частіше повертаються до автентичних традицій святкування. Святвечір завжди передусє Різдву. Так як ПЦУ та УГКЦ від 1 вересня 2023 року перейшли на новоюліанський календар, тепер українці святкують Різдво Христове 25 грудня (раніше — 7 січня), а відтак Святвечір – 24 грудня

Таїна Святого Вечора втілює більш ніж двотисячолітню історичну минувшину – час, коли на землі народилась Людина, доля й слова якої бентежать не одне покоління, вчення якої сприймається як „одкровення любові”, життя якої є прикладом вірності та послуху, смерть якої стала надією на шанс життя вічного.

Приготування до свята Різдва охоплює всі сторони життя кожної волинської родини. Воно розпочиналося ще задовго до самого свята. Кожна родина намагалася подбати про нове вбрання як для дорослих, так і для дітей. Господиня ж воліла також придбати й новий посуд. Навіть якщо сім'я була бідна – посуд і

одяг повинні були бути нові за будь-яких обставин. Також і житло до свят мало бути прибраним і прикрашеним. Білили стелю і стіни, мастили глиною долівку, прали й розвішували на стіни та образи вишиті рушники. Наші пращури притрушували підлогу сіном або соломою. Зараз же ж в деяких селах збереглася традиція сіно ложити на стіл під скатертину. Ця традиція символізувала ясла, у яких народився Ісус Христос, а ще могла означати родючість землі. Усе в домі повинно було бути на своєму місці. Усе, що було зламане чи пошкоджене, необхідно було відремонтувати. Різдво зустрічали у прибраній хаті, зі світлим настроєм і в усьому новому.

Ще однією обов'язковою традицією було повернути додому все раніше позичене та самому повернути людям усі борги й позики. Перед Святим вечором заборонялося сваритися, а навпаки – потрібно помиритися з ворогами, щоб у новому році в хаті був мир.

Окрім того, що мав бути наведений лад у господарстві й у хаті, приготовлено багато обрядових страв і вивчено колядки (різдвяні пісні), належало приготувати до такого великого свята й душу. Волиняни споконвіку були людьми богобоязливими, тому у родинях дотримувалися передріздвяного посту, що в народі має назву Пилипівка. Напередодні ж Різдва, як і будь-якого іншого великого свята, вони обов'язково приступали до таїнства сповіді й приймали Святе Причастя.

Важливим елементом декору на Святвечір у наших пращурів був дідух – сніп із жита чи пшениці. За колишніми віруваннями, у

дідухові жили душі предків. Це обжинковий сніп, який зібрали з поля останнім або перший – зажинковий.

З дідуха починався Святвечір. Зазвичай його вносив до хати господар разом зі старшим сином і ставив на покуті (головний куток в хаті, розміщений по діагоналі від печі, де зазвичай висіли ікони). Пізніше цей символ замінила жива ялинка, прикрашена різноманітними іграшками, гірляндами, яблуками й цукерками.

Ще кілька років тому дідуха рідко можна було побачити в оселях волинян, але сьогодні українці повертаються до давніх звичаїв і створюють дідухи з різних видів пшениці, усіляких форм і розмірів, додають стрічки та інший декор. Відомими на Волині майстрами з виготовлення виробів з соломи є Марія та Іван Кравчуки. Вони виготовляють не лише дідухи, але й ангелочки і навіть павуки.

Народний майстер Іван Кравчук

85-річна Єлизавета Шевчук із села Заболоття Ковельського (колишнього Ратнівського) району, згадуючи, як колись колядували та зустрічали Святвечір і Різдво наголошує, що Різдвяних свят вони чекали нетерпеливо, як якогось дива. «То тепер дітки чекають

колядування, щоб грошей дали. А ми раділи, коли по шматочку хліба виносили. У нас були такі полотняні торбинки, ми туди наколядоване складали. А вже додому приходили і ділили. Розкладаємо той хліб на столі і знаємо: ото в тій хаті такого дали, а в тій – такого. То вже на Багатий вечір, як щедрували, бувало, виносили нам по варенику: з бульбою, з ягодами, з пшоняною кашею. А як дадуть із сиром – то вже тішимося», – пригадує старожилка.

Нині, як і багато років тому, Святий вечір (а його на Волині ще називають «Багата кутя» або ж «Вілія») – це гарний привід повернути у наше життя забуті звичаї та традиції, зібрати сім'ю за одним столом, виготовити традиційні прикраси та приготувати 12 страв, які пам'ятають ще наші пращури. Оскільки Святвечір припадає на останній день Пилипівського посту, то до свята зазвичай готують лише пісні страви. До того ж впродовж цілого дня аж до святкової вечері наші предки намагалися нічого не їсти. І лише коли на небі з'являлася перша зірка, яка, за біблійними переказами, несе благу звістку про народження спасителя — Ісуса Христа, розпочинали святкову трапезу. Серед традиційних страв на столі волинян є кутя, вареники, грибна юшка, голубці, картопля, риба, гриби, тушкована або печена капуста, квасоля, пампушки, узвар, який замінює воду. Зазвичай узвар готують з сухофруктів, додаючи мед. Цей напій символізує родючість та достаток. Алкогольні напої в цей вечір вживати заборонено.

«Наша Коляда колись була не така багата, як тепер. Але ми все одно її дуже чекали, – зізнається Єлизавета Сидорівна, жителька села Заболоття. – Мати, як було з чого, то варила холодець, кутю, пекла пироги з бобом. Ну, холодець був на свято, а на вечерю на Коляду – то суп з грибів або ще який пісний суп чи борщ і кутя. Ну а як напече мати таких солодких пирогів з морквою і ягодами – ото то для нас були вже делікатеси». Пироги з квасолею, або, як їх називають у Заболотті, бобовики, готували теж дуже просто. Відварювали квасолу й кілька картоплин, потім те все засмачували присмаженою в олії цибулею та товкли у череп'яній мисці. Далі формували обліпачі – начинку для пирогів, розміром із долоню. А тоді брали тісто таке, як на хліб, ліпили пироги – і в піч.

Для солодких пирогів тісто використовували таке саме. Про дріжджі в ті часи мало хто чув. Але якщо треба було замісити пухке тісто, то для опари використовували шишки хмелю. Для начинки використовували сухі ягоди – чорниці, малину, вишні, а ще – сушені груші, яблука.

«А моркву мати просто цілу чистила, складала в джигун і запікала у печі, вона ставала геть м'яка. Тоді те все змішувала, товкла добре товкачем – і от готова начинка для солодких пирогів», – додає баба Ліза.

А ще на Коляду варили кисіль. Замість крохмалю використовували вівсяне зерно. Брали тільки відбірне, мололи його, просівали – утворювалося таке вівсяне борошно. От його

заварювали – кисіль ставав солодким і густим. А їли його з компотом зі сушенини.

Головною стравою різдвяного столу була й лишається кутя. На Волині, як і у більшості регіонів України, вона готується з зерен пшениці, рідше з рису. Кожен готує її так, як заведено в сім'ї, а в сім'ї – як в селі. Вона може бути різноманітною за консистенцією (зазвичай волиняни готують її густою), смаком та наповненням, але до її складу обов'язково входить мед як символ райського блаженства, здоров'я та щасливого побуту та мак, який є символом достатку, а також захисту від нечистої сили.

Щоб кутя вийшла вдалою, потрібно ретельно підготувати всі інгредієнти. Наприклад, зерно обов'язково промивають і варять до м'якості. Мак замочують у гарячій воді, а потім перетирають до появи білого молочка. Родзинки миють, іноді при потребі заливають окропом. Горіхи за бажанням підсмажують і подрібнюють. І, звісно, мед додають уже в готову страву, щоб зберегти його корисні властивості. Пшеничне зерно куті є символом продовження роду, адже сім'я, як і зерно, означає одвічний колообіг життя – властивість зерна така ж, як і сім'ї: відтворювати життя, примножувати його.

Під час вечері поруч зі ставами увесь час мусила горіти воскова свічка. Волиняни ставлять її в склянку, наповнену зерном. Вважається, якщо під час вечері свічка горить ясно, то буде гарний рік, якщо блимає і кіптявить – не буде великого гаразду.

Минало Святе надвечір'я – і в храмах починались різдвяні літургії, приходило Різдво Христове, яке прославляли у своїх колядках колядники. У деяких місцевостях здавна ходили колядувати на Святвечір, одразу після вечері. Колядували діти попід вікнами, перед тим голосно дозволяючись: «Пане-господарю, дозвольте заколядувати!» Починали коляду тільки тоді, як хтось за вікном з хати закличе: «Колядуйте!». А якщо у відповідь чули «Вже вечеряли», то йшли зі своєю колядкою до іншої хати. Бо ця фраза означала, що господарі вже не налаштовані приймати колядників.

Є села на Волині, де колядувати розпочинають на перший день Різдва, коли люди повернулися з церкви після ранкової літургії й поснідали. Ватаги колядників ходять від хати до хати, прославляючи народження Сина Божого й бажаючи усіх благ пану господарю, його господині й нашій славній Україні.

По всьому світу стала новина:

Діва Марія Сина родила,

В яслах положила,

*Сінцем притрусила
Господнього Сина.
Бога просила, Бога просила:
"В що ж би я свого Сина сповила?"
Ти, небесний Царю,
Пришли свої дари
Цього дому господарю.
Зійшли янголи з неба до землі,
Принесли дари Діві Марії:
Три свічі воскові,
Ще й ризи шовкові
Ісусові Христові*

2.3. Підготовка до святкування Щедрого вечора на Волині

У навечір'я Нового року (тепер – 31 грудня) у церквах на Волині відбуваються урочисті Богослужіння на закінчення Старого року, щоб наприкінці року подякувати Богові за вже отримані ласки і попросити нових на наступний рік.

У господі до Щедрого вечора починають готуватися ще за дня. Так в селі Холоневичі Ківерцівського району господар, набравши сіна, робить із нього перевесла. Потому бере ті перевесла та сокиру і прямує в сад. Почергово підходить до кожного фруктового дерева і обв'язує його перевеслом, після цього бере в руку сокиру і примовляє: «Або роди, або з саду йди». Дерево, злякавшись, влітку повинно було вродити рясні врожаї. Іноді не лякали, а, підійшовши до дерева, ласкаво просили: «Роди, Боже, так рясно, як на небі зорі, і так красно, як у небі ясно!». Солому не знімали до весни, і вона справді захищала дерева від плодояжерки. А ще подекуди була така традиція: господар брав під пахву дідуха, який стояв на покуті протягом свят – від Святвечора до Водохреща, і заходив з ним у всі господарські будівлі: у хлів і стайню, клуню й комору, а далі тричі обходив з ним усе обійстя. Це, за народними уявленнями, мало сприяти гарному врожаєві, добрій плодючості птиці й худоби та прибутку в господарстві.

У господині свій клопіт – приготування святкової вечері. Перед Різдвом вона вже готували багату вечерю, але пісну, а впереддень Нового року, цебто 31 грудня, – щедрю. На Волині вона

теж складається з дванадцяти страв і є дуже різноманітною: ковбаси, смажене м'ясо, вареники, голубці, пампушки і обов'язково знову ж таки кутя. У селі ... вона готується так. Спершу господиня відварює кутю (в одній родині це може бути пшеничне зерно, у іншій для цього використовується рис), перекручує чи перетирає в ступці мак і додає його до куті. Потому в кутю додає пропарені родзинки, товчені горіхи. Ще одним обов'язковим інгредієнтом є мед, який іноді розводять узваром. Узвар – напій, без якого також не обходиться святковий стіл.

Щоб у придешньому році не збідніти, не годилося ходити до когось за позичкою. У жодному разі нічого не позичали жінкам, бо вони могли «забрати достаток із господарства, де брали позичку». Якщо вже й виникала термінова потреба щось попросити, то в такому разі посиляли малого хлопця.

На Щедрий вечір, коли засяє зоря, родина вдягає нові чи свіжовипрасувані сорочки, господар дому запалює свічку, а господиня ставить на стіл святкову вечерю. Трапеза починається з того, що спершу господар, а за ним інші члени родини куштують кутю, а далі споживають інші страви. Повечерявши, люди йдуть миритися один з одним, щоб «Новий рік зустріти в мирі та злагоді».

Тим часом біля вікон вже чуються дзвінки голоси та щедрівки. Щедрівки – давні фольклорні твори, у яких збереглося багато свідчень про «весняну» зустріч Нового року: згадування про птахів, що прилітають з вирію тільки навесні; поява приплоду у свійських

тварин тощо. Бо в українців, як і в багатьох хліборобських народів, рік розпочинався навесні. Після прийняття Україною-Руссю християнства східного взірця, початком церковного і цивільного року стало 1 вересня. Західноєвропейська традиція зустрічати Новий рік 1 січня відома на Україні з кінця 14 ст.

2.4. Обряди і звичаї волинян на свято Меланки

На Волині найбільш поширеним є обряд водіння Маланки. Так, в селі Заболоття Ратнівського району парубки збираються разом і починають готуватися до дійства. Вони вдягаються в жіноче вбрання, також в кожухи догори вовною, різні лахміття, на голови зав'язують великі квітчасті хустки, підмальовуються білою глиною, брови мажуть сажею, буряком наводять рум'янці на обличчі, з клоччя роблять бороди, вуса, патли. Далі хлопці вибирають з-поміж товариства найрізвішого витівника, який і виконує роль Маланки. Крім того, добирають і інших персонажів: Цигана, Циганку і, обов'язково, міхоношу. Не обходиться дійство і без Солдата та Лікаря, якого по-сільському називають Дохтуром. Потому ватага йде вулицею, жартує.

Прийшовши на подвір'я, в хату не заходять. З порога випрошують дозвіл:

– Господаре, господарочку, пустіть в хату Меланочку! Меланочка чисто ходить, нічого в хаті не пошкодить. Пане господарю, дозвольте защедрувати!

– Щедруйте, – дозволяє господар.

Ватага заходить до хати і починає щедрувати:

*Щедрівочка щедрувала,
До віконця припадала:
-Що ти, тітко, напекла
Неси нам до вікна!
Чи вареник, чи пиріг
Неси нам до воріт!
Щедрик-ведрик, дайте вареник,
З грушами пироги,
Здоровенькі були!
Щедрівочка, щедрівочка,
Добра з медом горілочка,
А без меду не така,
Дайте нам п'ятака,
А п'ятак не такий,
Дайте руб золотий!
Щедрик-ведрик, дайте вареник,
З грушами пироги,
Здоровенькі були!*

*Ми щедрівки заспівали,
За щедрівки ленти дали,
Ленти в коси заплетем
І в таночок ми підем!
Щедрик-ведрик, дайте вареник,
З грушами пироги,
Здоровенькі були!*

-Я буду щедро щедрувать, не шкода копійчину дати, щоб євро дзенькало в коморі, щоб сало рохкало у дворі, щоб в гаражі стояв «Феррарі», в сараї «Мерседес» до пари, у хаті з мармуру камін і басейн хоча б один! Вечір добрий!

У деяких селах такі ватаги роблять неабиякі збитки. Наприклад, у селі Липне Ківерцівського району знімають брами і хвіртки і заносять їх далеко від оселі. У Заболотті, коли щедрівники невдоволені віддякою господарів за віншування, можуть не тільки плота розгородити, а й курей із курника випустити. У селі Гірка Полонка Луцького району пам'ятають такий випадок. Господар, прокинувшись вранці після Щедрого вечора, побачив, що з подвір'я зникла підвода. Він кинувся до сусідів: чи, бува, не бачили воза. Але ті лише розводили руками. Засмучений чоловік повертався додому та, розглядаючи навкруги, раптом побачив щось дивне на даху свого хліва. Підійшовши ближче, аж руками сплеснув: та це ж його підвода! Хто втнув таку витівку чоловік здогадався відразу, проте ще довго дивувався, яким чином це вдалося зробити. Гурти перебиранців роблять шкоду і в селі Четвертня Маневицького

району. Господарям, які їх образили будь-коли, можуть перевернути стіжки із соломою, зав'язати чи закрутити дротом двері. Дівчатам, які ігнорують хлопців, знімають і відносять якнайдалі ворота. Якщо знають, що якась дівчина зустрічається з хлопцем їхньої громади, то від домівки хлопця до будинку дівчини висипають попелом стежку.

У давнину побутував цікавий дитячий обряд водіння Кози. Підлітки збиралися у ватаги і вибирали з-поміж себе Козу. Для неї робили спеціальну маску, вбирали у старий вивернутий кожух, до якого пришивали хвіст; сіру смушеву шапку, до якої припасовували майстерно виготовлені роги. Як добре стемніло, ішли в ті оселі, де було багато дітей. Хтось один з ватаги підходив під вікно і накликав:

– Дядьку, пустіть козу до хати, бо змерзла!

– Немає де тій козі розгулятися – тісно в хаті! – відказував господар.

– Та пустіть, бо змерзла! – тричі повторював козовод.

– Та йдіть уже, йдіть, тільки добре щедруйте, – зголошувався господар.

Гурт заходив до хати, знявши шапки, усі віталися й починали щедрувати. У такт пісні підтупцьовувала Коза, а діти намагалися смикнути її за хвоста чи вуха. Коза тим часом падала і вдавала, що мертва. В цей час хор закликав Козу встати, звеселитися і порадувати всіх присутніх. Метка тваринка схоплювалася,

починала танцювати, нахабно підходила до печі, заглядала в закутки, обнюхувала. А хор співав:

*Гоп-гоп, козуню,
Гоп-гоп, сіренька,
Гоп-гоп, біленька,
Ой, розходилася, розвеселилася
По всьому дому, по веселому!
Де коза ходить, там усе родить:
Де коза дійкою, там жито міркою,
Де коза ногою, там жито копою,
Де коза рогами, там жито стогами,
Де коза буває, там все проростає,
А де не буває, там все пропадає.
Танцюй, танцюй, козуню,
Танцюй, танцюй, небого,
Дасть тобі господар півзолотого.*

Цей обряд і нині побутує у селі Чертветня. Після святкової вечері на вулицях збираються гурти молоді. Учасники дійства переодягаються. Дівчата вдягаються в український народний одяг, на голови пов'язують великі хустки з прензлями. Обов'язковими дійовими особами є Коза і Дід. Козою зазвичай є парубок, якого вдягають у вивернутий кожух, до якого прикріплюють хвоста зробленого з мотузки, на руки – чорні рукавиці. На голову вдягають шапку-вушанку, а поверх неї – роги. Цей гурт, підходячи до хати,

співає-проказує прохання, щоб пустили до господи. У хаті насамперед виконують величальні щедрівки...

Потому Коза несподівано падає. Хтось із гурту вигукує:

– Ой, лишенько! Коза впала, у вашій хаті нас біда спіткала!

Дід починає побиватися за Козою і просить господарів «полікувати» її, тобто дати щось смачненьке і добре. Господарі пригощають Козу, яка раптом оживає і починає з усіма іншими співати величальні щедрівки, виголошувати найкращі побажання господарям гостинної оселі.

У селі Хотешів на Щедрий вечір водять не традиційну козу, а ...білого коня. Спочатку вся ватага збирається в сільському клубі, де й поступово перевтілюється. Кожен має свою роль: хто цигана, хто чорта, хто лікаря, хто козака. Проте незмінний головний герой – білий кінь. Щороку хлопці роблять дерев'яний каркас, який наповнюють пахучим сіном та оббивають білою матерією. Одягають його, наче обруч, на пояс, а тримається коник за допомогою перехресних пасів на плечах. Гурт прямує вулицею. Попереду – ватажок, який і стукає у віконце першої хатини. Господар має пам'ятати: якщо пустить у домівку парубків, то вони робитимуть усе, що заманеться. Та ніхто не зловживає добротою хазяїв, адже мета обряду – привітати односельчан зі святами та розвеселити людей. Зайшовши до хати, парубки співають, танцюють, грають на баяні... Якщо господар забуває вчасно віддячити за вітання, то йому починають співати сороміцьких

пісень. Однак щоразу в кожній хаті лунає та сама фінальна фраза: «На честь, на славу, бувай здоров, пане господарю».

Серед нашого народу існує поетичне повір'я, що новорічна ніч для віруючих людей «розкриває небо, і вони можуть просити у святих все, що їм забагнеться: перетворення води на вино, каменя – на хліб, глини на – мід». Недарма в цю ніч дівчата ворожать. Ворожіння в усіх куточках Волині практично не відрізняються. Дівчата, скільки є сили, охоплюють обома руками штахетини й лічать їх, приказуючи: «Вдовець – молодець»; на якій зупинилася лічилка, таким і буде суджений. Крім того, лічили палиці попарно: якщо в кінці тину залишилося непарне число – заміж не вийде.

Також рахували поліна, принесені у хату. Якщо парна кількість, то бути весіллю. Потім, замруживши очі, брали одне із них: якщо в корі й пряме та гладеньке – буде багатий, гарний і добрий, а без кори – бідний. Або ж витягують зі стріхи соломину: якщо з колоском та ще й зернами – подружнє життя буде щасливим.

Цього вечора у пригоді ставало і взуття: дівчата скидали черевички й кидали ними через сіни. У який бік черевик носком покаже, туди дівка і в невістки піде. Потому по чергово виставляли взуття до порога, чий черевик першим біля дверей стане – та дівчина першою заміж вийде.

Крім ворожінь, люди намагаються прикметами завбачити погоду.

Який перший день Нового року, то такий буде і весь рік.

Небо в зірках – урожай на гриби й горох.

Падає м'який сніг - на врожай, а коли тепло, то літо буде дощовим.

Багато інею на деревах – до врожаю зернових і доброго медозбору.

Висновки

Національна ідентичність українців - це складне поняття, яке поєднує в собі культурні, історичні, мовні й соціальні аспекти. Наш народ має унікальну культуру з автентичними звичаями та обрядами, які формують його ідентичність. Національні символи, традиції та фольклор відіграють важливу роль у зміцненні національного самоусвідомлення. Крім того, спільні цінності, ідеали та історія об'єднують українців як націю. Національна ідентичність українців відображається в їхньому патріотизмі, гордості за свою країну та бажанні зберегти свою унікальність у сучасному світі.

Формування національної ідентичності в Новій Українській Школі (НУШ) відіграє важливу роль у вихованні молодого покоління. НУШ сприяє розвитку патріотизму, культури та традицій нашого народу. Уроки з української літератури та історії, участь у національних святах та обрядах, вивчення українських традицій та звичаїв – усе це робить учнів більш свідомими громадянами своєї країни. НУШ надає дітям можливість розкрити свій потенціал та побудувати свою ідентичність на основі національних цінностей.

Нині формування національної ідентичності школярів стає ще більш актуальним і надзвичайно важливим процесом у контексті російської війни в Україні. Підлітки потребують підтримки та належного виховання, яке сприяє формуванню їх патріотизму та розумінню важливості національної самосвідомості. Такий процес

дозволяє їм зрозуміти свої корені, цінності та ідентифікувати себе у контексті своєї культури та історії. У такий спосіб, формування національної ідентичності у підлітків може стати важливим кроком у зміцненні духовних цінностей та обороноздатності суспільства.

Різдвяні звичаї волинян мають глибокі корені й тісно пов'язані з українською народною традицією. Ці звичаї відображають важливі аспекти української культури та сприяють збереженню національної ідентичності. Дослідження різдвяних звичаїв волинян дозволяє краще зрозуміти та шанувати спадщину своїх предків. Вивчення цих традицій може вплинути на формування підлітків як громадян України та сприяти їх культурному розвитку. Збереження та підтримка різдвяних звичаїв важливі для підтримки національної культурної спадщини та є важливим інструментом у формуванні національної ідентичності підрастаючого покоління.

Народні прикмети в ніч перед Новим роком

Якщо ніч проти Нового року тиха і ясна, буде щасливий рік не тільки для людей, а й для худоби.

Якщо сонце високо зійде, увесь рік буде щасливим, а особливо добрим буде врожай садовини.

Якщо іній рясно вкриває всі дерева, буде врожай на зернові та гарний медозбір.

Якщо падає м'який сніг - на врожай, а коли тепло, то літо буде дощовим.

Який перший день у Новому році, то й рік буде такий.

Якщо на Меланки сонячно й відлига, то чекай теплого літа.
"Яка Меланка, такі й Петро з Павлом".

Якщо вночі вітер дме з півдня - рік буде теплий, із заходу - буде вдосталь молока і риби, зі сходу - до врожаю фруктів.

Якщо зоряне небо - добре нестимуться кури.

Якщо ожеледь на деревах - уродить садовина.

Якщо сильний мороз і падає малий сніжок - на врожай хліба, здоров'я людей і тварин; коли ж тепло і без снігу - на неврожай і хвороби.

Якщо під старий Новий рік добрий сніг - сій гречку.

Діти клали у батькові чоботи шматочок хліба і вуглинка. Натомість він просив подати правий чи лівий чобіт; якщо втрапила вуглинка, то рік буде голодний, а хлібець - щедрий.

Кілька цибулин посипали сіллю. Якщо вранці сіль набухла вологою, то невдовзі піде дощ, стала геть мокрою - злива.

Колядки записані на Волині

*Святий вечір заглядає у відчинене вікно.
В кожній хаті кожен знає, що попереду Різдво
Їде, їде Бог на санях, роздає усім дари,
Бо сьогодні, бо сьогодні народився Його Син!
Вже від хати і до хати стелиться сніжиста путь,
Люди йдуть колядувати, в кожній хаті їх вже ждуть.
Хай у ваших всіх родинах буде затишок, тепло,
Хай святкує Україна Сина Божого Різдво*

*Записано від Чучко Р. С.
село Чорниж, Луцький район*

*Пречистая Діва Сина породила,
Ой рано!
Ой рано-раненько радуйся землячко.
Христос народився.
За зізодою царі ідуть у покорі,
Три славнії царі.
Три славнії царі і приносять дари
Христу в офіру.
І ми також нині Ісусу Дитині
Поклін всі віддаймо.
Поклін всі віддаймо, його прославляймо
Щирим серцем та чистим.*

Пречистая Діва Сина породила.

Ой рано!

Ой рано-раненько радуйся земленько.

Христос народився.

Пречистая Діва Сина породила. Ой рано!

Ой рано-раненько радуйся земленько.

Христос народився.

Записано від Шевчук Є.С.

село Заболоття, Ковельський район

Святая Варвара

Церкву збудувала.

Радуйся! Радуйся, небо,

Земля, веселися.

Христос народився!

Церкву збудувала

Із трьома верхами.

Радуйся! Радуйся, небо,

Земля, веселися.

Христос народився!

Із трьома верхами,

Із трьома вікнами

Радуйся! Радуйся, небо,

Земля, веселися.

Христос народився!

*А в перше віконце
Світить ясне сонце
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!*

*А в друге віконце
Світи ясен місяць
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!*

*А в третє віконце
Світять ясні зорі
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!*

*А у тій церковці
Ангели співають.
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!*

*Ангели співають,
Христа прославляють.
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!*

*І ми теж співаймо,
Христа прославляймо!
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!
Христа прославляймо,
Поклін йому даймо.
Радуйся! Радуйся, небо,
Земля, веселися.
Христос народився!*

*Записано від Шеремети Т.І.
село Куснище, Ковельський район*

*1. Нині всі вірні Христа прославляють,
Сили небесні Ісуса вітають;
Спас — народився! Звіщають в хвалі:
«Слава Богу в небі, мир на землі»*

Приспів:

Слава, слава, слава Богу в небі, мир на землі!

Слава, слава Цар народився Христос!

*2. Христос народився, радіймо душею,
Псалми хваління летять над землею,
Вірні, співайте Творцеві в хвалі:
«Слава Богу в небі, мир на землі»*

Приспів.

*3. Зірка небесна вказала дорогу
Трьом мудрецам, що вклонилися Богу.*

*Подарували коштовних дарів,
Знали, що є те Дитя, Цар-царів.*

Приспів.

*4. Ірод почув, що Цар народився,
Серцем жорстоким своїм розлютився,*

*Тайно Дитятко вбити хотів,
Де Спас родився шукати звелів.*

Приспів.

5. Звісткою Йосипу Ангел з'явився:

*«Ірод Ісуса вбити рішився»
Вранці візьми Марію й Дитя,
Аж у Єгипті Спасай їм життя*

Приспів.

*Записано від Денисюка П. С.
село Гірка Полонка, Луцький район*

Щедрівки записані на Волині

*В нашого попа на дворі верба,
Святий вечір, на дворі верба.
А на тій вербі син сокіл сидить,
Святий вечір, син сокіл сидить.
Син сокіл сидить, на море глядить,
Святий вечір, на море глядить.
А на тім морі човничок пливе,
Святий вечір, човничок пливе.
А в тому човні мале дитя,
Святий вечір, мале дитя.
Мале дитя, що качалося,
Святий вечір, що качалося.
Що качалося в сінці на руках,
Святий вечір, в сінці на руках.
В сінці на руках в білих пеленах,
Святий вечір, в білих пеленах.
Ми цього двора не минаємо,
Святий вечір, не минаємо.
Щастям-здоров'ям поздоровляємо,
Святий вечір, поздоровляємо.*

Записано від Шевчук Є.С.

село Заболоття, Ковельський район

*Зіронька ясна на небі сяє,
Вас з новим роком вона вітає.*

*Щедрий вечір,
Добрий вечір!
Ми вас вітаєм,
Добра бажаєм,
Щастя, здоров'я і урожаю.
Щедрий вечір, добрий вечір!*

*Нехай вам родить
Жито щоліта,
Жито-пшениця,
Всяка пшениця.
Щедрий вечір,
Добрий вечір!
Хай про вас буде
Хорошая слава.
Дайте нам грошей,
Хліба і сала,*

*Щедрий вечір, добрий вечір!
Дайте нам, дайте
І не шкодуйте,
Будьте здорові
Раді святкуйте.
Щедрий вечір,*

*Добрий вечір!
Радо святкуйте,
Радо святкуйте!
Многая літа, многая жита.
Многая, многая, многая літа,
Многая, многая, многая літ!*

*Записано від Киреєвої Л. Я.,
С. Городище-2, Луцький р-н.*

*Прийшли до вас щедрівці, чи готові калачі?
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
Христе, Христе, Марія на престолі стояла, три крижики
тримала.
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
А ви, люди, знайте, Бога споминайте.
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
Наше право невелике, на коритя вівса.
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
Як немає калача, то дайте нам рогача.
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
Візьмем його за поріг, звернем йому правий ріг.
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
Будем на нім трубіти, пана Бога просити.
Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!
Дайте нам, дайте, як маєте дати.*

Бо ми тут не маєм, коли більше ждати.

Щедрий вечір, добрий вечір! Щедрий вечір, добрий вечір!

Записано від Панасюк Л.П.

Смт. Торчин, Луцький р-н.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,

Прилетіла ластівочка,

Стала собі щебетати,

Господаря викликати:

- Вийди, вийди, господарю,

Подивися на кошару,

Там овечки покотились,

А ягнички народились.

В тебе товар весь хороший,

Будеш мати мірку грошей.

Хоч не гроші, то полова,

В тебе жінка чорноброва.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,

Прилетіла ластівочка.

Записано від Случик Я.С.

С. Холоневичі, Луцький р-он.

У пана господаря

Та на його дворі

Щедрий вечір, добрий вечір.

Та на його дворі

*Виросло деревце.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Виросло деревце
Тонке та високе.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Тонке та високе
Золотії віти.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Золотії віти
Радуйтеся, діти.
Радуйтеся, співайте,
Новий рік вітайте.
Щедрий вечір, добрий вечір.
І щоб цей Новий рік
Та був кращий, як торік.
Щедрий вечір, добрий вечір.*

*Записано від Ящук А. В.
С. Гірка Полонка, Луцький р-н*

Урок на тему «Твір — опис процесу праці за власними спостереженнями в художньому стилі»

Мета: удосконалювати навички написання письмових висловлювань, зокрема опису процесу праці, дотримуючись вимог стилю; логічно й послідовно висловлювати свої думки; розвивати комунікативні та творчі компетентності, спостережливість, уміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз тексту з елементами опису процесу праці та написання власного твору на основі особистих спостережень; формувати здатність чітко й грамотно висловлювати думки, використовуючи багатство художніх засобів мови; виховувати повагу до праці та традицій рідного краю.

Очікувані результати:

формування предметних компетентностей: учень/учениця пише висловлення, у якому описано алгоритм виконання процесу праці; використовує відповідну лексику та граматичні конструкції для опису виконання дій; аналізує кожну дію та визначає її ключові етапи; структурує свої думки та викладає їх у логічній послідовності; відповідально ставиться до кожного етапу роботи; збагачує свій словниковий запас.

Обладнання та наочність: підручники, таблиці «Типи мовлення» та «Стили мовлення», картки із текстом, пам'ятка «Як

працювати над твором — описом процесу праці в художньому стилі».

Тип уроку: Урок розвитку творчих умінь.

Хід уроку

Не святі горшки ліплять, а прості люди

Народна творчість

I. Організаційний момент

Емоційне налаштування на урок

-Щодня ви бачите, як працюють ваші батьки, учителі, сусіди. Ви й самі вже вмієте виконувати різну роботу, але чогось ще не навчилися, щось у вас виходить недосконало, а дещо ви боїтеся розпочинати, бо не впевнені, що справитеся з нею. Однак не варто засмучуватися з цього приводу. Варто вірити у свої сили, постійно удосконалювати свої вміння й навички – і ви обов’язково досягнете гарних результатів. Бажаю вам на сьогоднішньому уроці розкрити свої здібності й нехай вам усе вдасться.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

«Мозковий штурм»

1. Що таке текст? Яка структура тексту?
2. Які типи мовлення ви знаєте?
3. Які загальні питання можна поставити до кожного типу мовлення?
4. Що характерно для кожного з них?
5. Які види описів вам відомі?

6. Що таке опис виконання дії?
 7. Які стилі мовлення вам відомі?
 8. Які основні ознаки художнього стилю?
 9. Чим він відрізняється від наукового?
 10. У якому стилі можна описати виконання дії?
 11. Яким стилем мовлення вам писати доступніше й цікавіше?
- Чому?

III. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Робота з епіграфом

-Як ви розумієте слова *«Не святі горшки ліплять, а прості люди»*? Яке відношення вони мають до нашого уроку?

2. Проблемне питання

- Як ви вважаєте, з якою метою ми вдаємося до опису виконання дії?

IV. Формування практичних умінь опису процесу праці

1. Робота з текстом.

Прочитайте уривок з оповідання С.Плачинди «Богатирська застава».

– Ідіть від хати до хати, – мовляв Будимир, – і зберіть по жмені вівса, пшениці або висівок. А чого – не питайте.

Пішли. Зібрали хутко, бо казали всім: "Так повелів Будимир".

А він порядкував біля церкви, вимахуючи порожнім рукавом правиці. Одним показав, де копати два колодязі по коліна. Не глибше! Накликав добрих теслярів, аби вони хутко спорядили

добрячі цямрини. Жінкам звелів збовтати ціжу, з якої варять кисіль.

Збовтали. Тую кисільну бовтанку залили в широкий кадіб, який на вимогу Будимира поставили у виритий колодязь. І вельми подивувалися всі, бо виходило, ніби колодязь ущерть повний кисільної бовтанки.

– Це ще не все, – сказав Будимир. Він був збуджений. Його чередницька шапка-ковпак з'їхала набік. Заросле сивою щетиною худе лице почервоніло. Чорні очі палали молододібно й завзято. Навіть зморшки на лиці розгладилися. – Хоч убийтеся, а знайдіть мені трохи меду.

Невдовзі таки знайшли велику миску меду, що була схована в княжій медовні.

Будимир попрохав жінок приготувати з меду солодку ситу, вилити її в кадіб, який поставити в другий колодязь.

2.Бесіда

- Який тип мовлення покладено в основу тексту?
- З'ясуйте стиль мовлення тексту, свою думку обґрунтуйте.
- Чи можемо ми стверджувати, що в уривку йдеться про процес праці?
- Чи можна відчутти, як автор ставиться до виконавців дій?
Завдяки чому ми це розуміємо?

3.Слово вчителя

Особливістю тексту художнього стилю є те, що він не лише змальовує послідовність виконання певних дій людиною, а й викликає певне ставлення як до самої праці і її результату, так і до її виконавця. Такий текст емоційний, образний, у ньому вживаються художні засоби.

- Які художні засоби ви знаєте?
- Назвіть художні засоби, які використано в уривку з оповідання С.Плачинди «Богатирська застава»?
- Яка роль художніх засобів у творі?

4. Робота з пам'яткою «Як працювати над твором — описом процесу праці в художньому стилі»

1. У вступній частині твору вкажіть на особу, що виконує роботу, і зазначте назву трудової дії.

2. В основній частині твору, описуючи безпосередньо процес праці, обов'язково дотримуйтесь чіткої послідовності виконання дій, використовуючи при цьому спеціальні слова (спочатку, потім, пізніше, затим, насамкінець та ін.).

3. Під час опису трудового процесу вживайте слова, що аналізують виконувані операції. Наприклад: працювати швидко, легко, серйозно, спокійно, творчо, цікаво, зосереджено, вправно; праця успішна, благородна, відповідальна, напружена, нелегка, плідна, радісна, сумлінна.

4. З метою створення тексту-опису процесу праці в художньому стилі використовуйте художні засоби (епітети, метафори, порівняння тощо).

5. Пам'ятайте, що основною метою художнього опису трудового процесу є характеристика людини під час роботи та її ставлення до праці.

V. Складання твору — опису процесу праці

1. Мовленнєве завдання

Слово вчителя.

Українці – дуже трудолюбива й працьовита нація. Впродовж року вони виконують різноманіту роботу, супроводжуючи її піснями й різноманітними обрядами. І навіть на свята українські жінки не знають спокою, адже, будучи від природи гостинними й щедрими, готують різноманітні страви. Одним із найбільш шанованих свят нашого народу є Різдво. У переддень цього свята християни мають Святвечір, до якого за давньою традицією готується дванадцяти пісних страв, головне місце серед яких посідає кутя. Напевно, і у ваших родинх готують цю символічну страву.

- Чи доводилося вам бачити, як готують кутю?
- Чи берете ви участь у приготуванні цієї страви?
- Яка атмосфера панує в родині?

Складіть твір-опис послідовності виконання дій під час приготування куті на основі власних спостережень у художньому стилі. Доберіть заголовок до твору.

2. Словникова робота

- *Святвечір – одне з найурочистіших християнських свят, яке відзначається ввечері напередодні Різдва Христового. Цього дня*

закінчується Різдвяний сорокаденний піст і на столі виставляють 12 пісних страв на честь 12 апостолів.

- Кутя – це одна з найвідоміших і найважливіших страв українського різдвяного столу, кожен інгредієнт якої є символічним. Так пшениця означає достаток родини, мак є символом роду, а мед — здоров'я кожного з членів сім'ї.

- Фразеологізми, які характеризують виконання дії:

Не покладаючи рук.

Хто не працює, той не помиляється.

Сім раз відміряй-один раз відріж.

За всяке діло берись вміло.

Не почавши – думай, а почавши – роби.

Праця людину годує, а лінь марнує.

З молитвою на вустах, з працею в руках.

- Слова на позначення послідовності дій: спочатку, перш за все, потім, опісля, згодом, тепер, нарешті

3. Орієнтовна будова твору-опису процесу праці.

1. Вступ (підготовка до виконання дії)

2. Основна частина (послідовність дій, опис усіх операцій)

3. Висновок (результат роботи, враження від нього)

4. Колективне складання плану

Орієнтовний план

1. Традиції Святвечора у вашій родині.

2. Кутя – основна символічна страва на Святвечір.

3. Послідовність виконання дій у приготуванні куті.

4. Яка атмосфера панує в оселі під час виконання цього процесу.

5. Чи подобається вам ця страва ?

5. Робота над складанням твору на чернетках.

6. Прослуховування двох-трьох творів.

Зразок учнівського твору

Святвечір – це особливий час, коли уся родина збирається разом, щоб розділити радість Різдва. На столі, де стоять дванадцять пісних страв, обов'язково повинна бути кутя, яка є символом достатку, злагоди й зв'язку з предками.

У нашій сім'ї приготування куті – це завжди спільна справа. Ще задовго до свята ми купуємо усі необхідні інгредієнти. Зрання бабуся перебирає й промиває пшеницю та замочує її у воді. У цей час мама готує узвар, тато з братом чистять горіхи, а я перетираю мак у спеціальній ступці. Далі ми варимо зерно до готовності. Потім беремо мак, заливаємо окропом і розтираємо до появи білого молочка. Опісля додаємо мед, подрібнені горіхи та сухофрукти. Згодом усе змішуємо й заливаємо узваром. Тепер страва готова. Нарешті викладаємо її в гарний посуд і прикрашаємо мандаринами.

Найбільше мене заворожує момент, коли мак перетворюється на білу запашну масу. Це ніби магія! А ще дуже важливо усвідомлювати, що кожен інгредієнт має своє символічне значення і додає в кутю не тільки смак, але й частинку родинної історії.

Мені дуже подобається кутя. Її смак завжди нагадує про тепло сімейного кола й традиції, які ми намагаємося зберегти.

7. Редагування творів учителем.

План аналізу описів виконання дії

- 1. Чи розкрито тему? Чи цікаво розказано про виконання дії?*
- 2. Чи виразною є головна думка твору?*
- 3. Чи правильно скомпоновано твір?*
- 4. Чи відповідає текст вимогам художнього стилю?*

VI. Підсумок уроку

Рефлексія

- Працюючи на уроці, я зрозумів (-ла)... .*
- Я запам'ятав (-ла)... .*
- Важким (легким) для мене було*
- Найкраще мені вдалося ...*
- Я задоволений (-а) – незадоволений (-а) результатом своєї праці.*

VII. Домашнє завдання

- 1. Переписати твір у робочий зошит.**
- 2. Ознайомити рідних із результатами творчої роботи на уроці.**

Тести з української література на тему «Календарно-обрядові пісні» (6клас)

1. Невеликий словесно-музичний твір, призначений для співу, називається...
А міф Б колядка В рефрен Г пісня
2. Якими піснями, на думку давніх слов'ян, можна було вплинути на сили природи?
А жартівливими Б календарно-обрядовими
В родинно-побутовими Г колисковими
3. До якого язичницького бога зверталися наші предки взимку?
А Перуна Б Дажбога В Сварога Г Коляди
4. До календарно-обрядових пісень належать усі, окрім...
А щедрівок Б жниварських В козацьких Г купальських
5. Коли наші предки святкували прихід Нового року?
А у грудні Б у січні В у лютому Г у березні
6. Якою величальною піснею прославляють народження Ісуса Христа?
А колядкою Б щедрівкою В веснянкою Г гаївкою
7. «Над вертепом зізда ясна увесь світ засіяла», - звучить у колядці...
- А «Добрий вечір тобі, пане господарю» Б «Нова радість стала...»
В «Небо і Земля нині торжествують» Г «На небі зірка ясна засяяла»
8. Одна з найпопулярніших різдвяних пісень, мелодію якої співають по всьому світу...

А «Добрий вечір тобі, пане господарю» Б «Нова радість стала...»
В «Щедрик» Г «Старий рік минає»

9. Яка пташка згадується в щедрівці «Щедрик, щедрик, щедрівочка...»?

А соловейко Б снігур В ластівка Г голуб

10. Які тварини згадуються в щедрівці «Щедрик, щедрик, щедрівочка...»?

А корови й телята Б овечки і ягнички
В коні й лошата Г кози й козенята

11. Хто став автором музичного шедевра «Щедрик»?

А М.Лисенко Б М. Леонтович
В Д. Бортнянський Г В. Барвінський

12. Скільки часу працював автор над створенням мелодії «Щедрика»?

А. один місяць Б рік В 10 років Г понад 20 років

Посилання на тести на платформі «На урок»
<https://naurok.com.ua/test/kalendarno-obryadovi-pisni-3185296.html>

Список використаний джерел

1. Бойчук О. Календарно-обрядовий фольклор як показник збереження ідентичності регіону та його культурної традиції (на матеріалах із теренів Західного Полісся). *Південний архів: збірник наукових праць. Філологічні науки*. 2017. Вип. LXVII. С. 15–18.

2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етногр. нарис : [у 2 т.] Мюнхен : Укр. вид-во, 1958.

3. Гончаров В. І. Національні традиції у формуванні нового вчителя: історичний і сучасний контекст. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2021. Випуск 5 (61). С. 96–106.

4. Давидюк В. Круглий рік (досліди з поля календарної обрядовості Західного Полісся): монографія. Луцьк: Вежа-друк, 2019. 244 с.

5. Дідух, павук, звіздар: Навчаємо учнів стародавніх традицій Різдва. URL: <https://osvitoria.media/experience/diduh-pavuk-zvizdar-navchayemo-uchniv-starodavnih-tradytsij-rizdva/> (18.12.2024).

6. З колядками, виставами й навіть під заборonoю: як українські письменники святкували Різдво. URL: <https://nus.org.ua/2022/12/23/z-kolyadkamy-vystavamy-j-navit-pid-zaboronoyu-yak-ukrayinski-pysmennyky-svyatkuvaly-rizdvo/> (18.12.2024).

7. Іван Франко. Людові вірування на Підгір'ї. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1898/LjudoviViruvannjaNaPidgirji/9NarodnyjKalendar.html> (18.12.2024).

8. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (від 29.07.2019 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> (18.12.2024).

9. Мазурик І. Використання фольклорного матеріалу в освітньому процесі нової української школи. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»*: збірник наукових праць. Переяслав, 2023. С. 62–64.

10. Матящук В. П. Сучасне патріотичне виховання в школах України. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 383 с.

11. Поліська дома. Вип. IV: Зима / Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк. Луцьк: «Надстир'я», 2019. 328 с.

12. Слижук О. Формування національної самосвідомості учнів у процесі навчання літератури в 5-6 класах НУШ. *Національна ідентичність у мові та культурі: збірник наукових праць* / за заг. ред. О. Г. Шостак. К.: Талком, 2023. 458 с.

13. Федорченко Г. М. Формування національної самосвідомості учнів засобами фольклору. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 383–386.

14. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. Д. Федоренко, І. М. Шкільна, К. О. Журба. К., 2019. 114 с.

15. Як святкували Різдво в домі Лесі Українки. URL:
<https://www.newlib.org.ua/iak-sviatkuvaly-rizdvo-v-domi-lesi-ukrainky/>
(18.12.2024).